

A BUDAPESTI EÖTVÖS JÓZSEF GIMNÁZIUM KÖNYVTÁRÁNAK ELSŐ FÉL ÉVSZÁZADA

Szarka Eszter

Összefoglaló:

A tanulmány a budapesti Eötvös József Gimnázium 1854-ben alapított könyvtárának korai történetét mutatja be. Az iskolai könyvtár három lépésben, 1896-ra vált könyvtárszakmai értelemben is önálló gyűjteménnyé. Az állomány megalapozását (1855–1861) a tanulói tandíjak egy részéből történő könyvvásárlás tette lehetővé. Ezt a szakaszt követték a tudatos gyarapítás évtizedei (1861–1889), amelyet az iskola legendás igazgatója, Neő Ferenc könyvtárfejlesztő munkája segített elő. Végül, az 1890-es években, egy elkötelezett könyvtáros, Berkes Imre feltáró, katalógizáló tevékenységének köszönhetően az egymástól külön működő tanári és az ifjúsági könyvtár rendezett, használatra alkalmas gyűjteménnyé vált. A tanulmány a könyvtárrá válás folyamatának bemutatása során vizsgálja azt a kérdést is, hogy miként érhető tetten a könyvtár működésében az iskola sajátos, máig sokakat meghatározó szellemisége, az úgynevezett „Eötvös-szellem”.

Kulcsszavak: iskolakönyvtár, Eötvös József Gimnázium (Budapest), az állomány megalapozása, tudatos könyvtárfejlesztő tevékenység, iskolai éthosz, ún. Eötvös-szellem

Abstract:

The study presents the early history of the library of the Eötvös József Secondary School in Budapest, founded in 1854. In three steps, by 1896, the school library became an independent collection in the library professional sense. The foundation of the holdings (1855–1861) was made possible by the purchase of books from part of the student tuition fees. This period was followed by decades of conscious expansion (1861–1889), which was facilitated by the library development work of the school's legendary director, Ferenc Neő. Finally, in the 1890s, thanks to the exploration and cataloging activities of a dedicated librarian, Imre Berkes, the separate teachers' and youth libraries became an organized, usable collection. During the presentation of the process of becoming a library, the study also examines the question of how the specific ethos of the school, which still defines many, can be seen in the operation of the library.

Keywords: school library, Eötvös József Secondary School (Budapest), foundation of the holdings, first steps of the library development work, ethos of the school

Bevezetés

A budapesti Eötvös József Gimnázium a főváros első állami fenntartású középfokú képzési intézménye. A magyar oktatásügyön belül az iskola kitüntetett helyzetét nemcsak alapításának időbeli elsősége vagy az országos tanulmányi rangsorokban elfoglalt előkelő helye¹ határozza meg, hanem az a jóval kevésbé mérhető, szavakkal nehezen körülírható közösségi elkötelezettség is, amit az iskola tanárai és diákjai egyszerűen csak „Eötvös-szellemnek” neveznek. Az ebben a nagy múltú és nagy hagyományú intézményben tanuló diákok számára már csak a falon függő tablók és a folyosókon levő iskolatörténeti dokumentumokat bemutató múzeumi tárlók miatt is megkerülhetetlen alapélmény az iskola „történelmi levegője”, mindenki érzi, hogy a „falak mesélnek”: a hely szelleme a benne dolgozókat kötelezi arra, hogy magas szakmai és erkölcsi nívón működjenek. Dolgozatomban az iskola történetének korai korszakát speciális nézőpontból, az iskolai könyvtár első évtizedeinek vizsgálatán keresztül mutatom be. Arra keresem a választ, hogy befolyásolta-e a könyvtár az újonnan alapított iskola szellemiségét, a benne dolgozó pedagógusok attitűdjét, a diákok hétköznapjait, az iskola megalapításával együtt megszülető éthoszt a 19. század második felében. Egyáltalán: hozzájárult-e a könyvtár annak az intézményi hagyománynak, kulturális, nevelési és viselkedésbeli örökségnek a létrehozásához, amelyet a Hild József által tervezett iskolaépület falai máig sugároznak, amely a legtöbb Eötvös-diákot és tanárt életre szólóan meghatározza?

A probléma kibontásához leíró-elemző jellegű módszerekkel igyekszem eljutni. Az alapítás utáni bő fél évszázad iskolatörténetének vázlatos áttekintése után először kronologikusan ismertetem, hogy miként épült ki és gyarapodott 1855-től a századfordulóig az iskolai könyvtár. A rendelkezésre álló elsődleges és másodlagos források² segítségével azt

¹ 2022-ben az Eötvös József Gimnázium a lista első helyén végzett, holtversenyben az ELTE Fazekas Mihály Gyakorló Gimnáziummal. Lásd: . *HVG online*, 2021. okt. 18. https://hvg.hu/360/20211018_hvg_kozepiskolai_rangsor_2022 (letöltés dátuma: 2022. 08. 14.).

² Az intézmény és a könyvtár első fél évszázadának legalapvetőbb elsődleges forrásai az iskolai irattár dokumentumai és az iskolai értesítők. (Az 1855 és 1946 között minden tanév végén megjelent értesítők a későbbi évkönyvek előzményei, statisztikákat, tanulmányértékű tanári dolgozatokat, éves igazgatói beszámolókat tartalmaznak.) A legfontosabb másodlagos források a nagy számmal rendelkezésre álló iskolatörténeti tanulmányok és – a dolgozat későbbi pontjain hivatkozott – három iskolakönyvtár-történeti munka.

is bemutatom, hogy milyen stratégia, milyen kulturális koncepció, anyagi lehetőségek és társadalmi kapcsolatok alakították a Bach-korszak, a pro-vizórium és a dualizmus korában a főváros egyik meghatározó oktatási intézményében az iskolai könyvtár működését. Mindezek alapján a dolgozat zárásaként értékelő jellegű összegzésben törekszem a bevezetésben feltett mentalitástörténeti jellegű kérdések megválaszolására.

Az iskolai könyvtár történetének vizsgálata – módszertani alapvetések

Az Eötvös József Gimnázium műemlék jellegű iskolai könyvtára az 1854-ben alapított iskolával egyidős; a tanulmány írásának évében, 2022-ben 167 éves. A könyvtár több mint másfél száz éves történetét szakaszolhatjuk a külső, köztörténeti események (háborúk, rendszerváltások) mentén, illetve a belső alakulástörténete alapján.

Egy iskolai könyvtár történetének politikatörténeti szempontú tagolása azért indokolt, mert a könyvtárszervezést, a könyvtár működését, iskolán belüli helyét és presztízsét mindig jelentősen befolyásolja az egyes történelmi periódusok oktatási és kultúrpolitikája, az adott időszak közművelődési felfogása. Egy iskola története sem független a nagypolitika, a külső világ eseményeitől. Kiemelten igaz ez egy olyan intézmény történetére, amely fennállásának minden időszakában szorosan összekapcsolódott a fővárosi polgárság elitjével. A belvárosi Reáltanoda oktatási intézmények közötti kitüntetett szerepét a tárgyalt korszakban jól jelzi az a tény, hogy Ferenc József 1865. júniusi pest-budai látogatása során személyesen is megtekintette az iskolát. Az iskola vezetése szoros kapcsolatot ápolt Eötvös Józseffel is, aki kultuszminisztersége előtt személyesen is megjelent egy értekezleten, illetve – frissen kinevezett miniszterként – hivatalában fogadta a tantestület „tisztelgő látogatását”. A Reáltanoda tehát nem a külvilágtól független, zárt világ, hanem azzal kölcsönhatásban álló rendszer volt már a korai években is. Erre számtalan iskolatörténeti esemény szolgál bizonyítékként. Az 1859-es osztrák–olasz háborúban vagy az első világháborúban például az iskola több tanára és diákja is részt vett. 1866-ban a kolerajárványra tekintettel berekesztették a tanévet. 1876. február 27-én a pesti árvíz miatt hajléktalanná vált családokat helyeztek el átmenetileg az iskola emeleti termeiben.³ A politikai-közéleti események és az iskola kapcsolódását illusztráló példák sorát

³ Az iskolatörténeti adatok bőségesen rendelkezésre állnak, hiszen az iskolai értesítő-kben és az évkönyvekben vagy különkiadványokban megjelent iskolatörténeti munkák gondosan rögzítették az eseményeket. Az intézmény történetének kiváló összefoglalója olvasható az iskola honlapján. <https://www.ejg.hu/iskolatortenet/> (letöltés dátuma: 2022. 08. 14.).

hosszan lehetne folytatni. A dolgozatban azonban az iskola és a külvilág közti kapcsolattartásnak csak azon eseteit mutatom be részletesebben, amelyek közvetlenül és hosszútávon alakították az iskolai könyvtár működését.

A könyvtár történetének feltárása tehát a makrotörténeti és mikrotörténeti kutatói szemléletmód szintézisét kívánja meg. A könyvtár nagy korszakait elsősorban mikrotörténeti metodikával érdemes vizsgálni, mert a konkrét igazgatói és könyvtárosi tevékenységek, a dokumentumbeszerzések, a könyvtári terek alakulása stb. teszi lehetővé igazán egy rövidebb időszak keresztmetszetének intenzív feltárását.

Iskolatörténeti áttekintés (1854-1918)

A levert szabadságharcot követő évtizedben, a Bach-korszakban a neoabszolutizmus összbirodalmi, németesítő szemléletét tükröző iskolapolitikát képviselő Leo Thun volt a Habsburg Birodalom vallás- és közoktatásügyi minisztere. Thun 1849-ben kidolgozott oktatási rendelete, az Organisations-Entwurf egyfelől gátolta, másfelől elősegítette a magyarok polgárosodását, a polgári állam kialakulását. Az osztrák oktatáspolitikai nyíltan a magyarok nemzeti elnyomását, a császárhű hivatalnokok (az úgynevezett Bach-huszárok) képzését célozta, ugyanakkor szem előtt tartotta az egyre erősödő polgárság megváltozott művelődési igényeit is. A humán jellegű nyolcosztályos gimnázium mellett ekkor jött létre a hatosztályos reáliskola típusa is. A főreáliskola a gimnáziumnál alacsonyabb rangú intézmény volt, csak korlátozottan biztosította a főiskolai és egyetemi felvétel lehetőségét, de így is magas színvonalú középszintű műveltséget, a műszaki pályákra lépők számára alapvető technikai ismereteket biztosított. Az Entwurf erősen előíró jellegű tantervi szabályozása nemcsak a tanárok számáról, az évfolyamonkénti órafelosztásról, az iskolai értesítők tartalmi felépítéséről adott részletekbe menő utasítást, hanem arról is, hogy az intézmények kötelesek létrehozni egy két egységből álló – külön tanári és külön ifjúsági – iskolai könyvtárat.⁴

1854-ben, a pesti reáltanoda alapításának évében a mai Budapest területén mindössze három középiskola működött, mindhárom egyházi fenntartású volt.⁵ A mai Eötvös József Gimnázium jogelődje, a Pest-városi Főreáliskola tehát a legrégebbi, nem felekezeti középiskola a fővárosban. (A dolgozatban közkeletű nevén Reáltanodának nevezem az intéz-

⁴ Mészáros István (1995): Iskolai könyvtárak a magyar neveléstörténetben. *Iskolakönyvtáros*, 1. évf. 5. sz. 3–7.

⁵ Ezek: az 1687-ben alapított egyetemi katolikus gimnázium, az 1717-ben alapított kegyesrendi (piarista) gimnázium és az 1823 óta működő evangélikus gimnázium.

ményt.) A Reáltanoda gazdasági működéséért ebben a korai időszakban a pesti városi tanács volt felelős, szakmai felügyeletét a germanizáló-egyesítő oktatáspolitikai céljait érvényesítő Helytartótanács látta el.

Az iskola alapítását és az első tanári kar összeválogatását lebonyolító Joseph Weiser a Pest város által kifejezetten erre a célra Bécsből meghívott tanár volt. A város közönsége 1854. november 17-én magyar és német nyelvű falragaszok útján értesült az új iskola alapításáról. (Emellett természetesen feltételezhetünk egy megelőző kampányt is, amellyel diákokat toboroztak az új intézménybe.) Az ünnepélyes megnyitóra 1855. január 13-án, az első tanítási napra január 15-én került sor. Az első három tanévben német és magyar nyelvű osztályok is működtek az intézményben, de az osztrák befolyásoltaságú oktatáspolitikai preferenciái miatt a német osztályok színvonala jócskán meghaladta a magyarokét, így az 1857/58-as tanévben – amikor az iskola beköltözött a Hild által tervezett új otthonába, a mai iskolaépületbe – már csak német osztályok működtek. A német periódus azonban rövid ideig tartott; amint a Bach-korszak véget ért, az oktatáspolitikában is befejeződött az erőszakos németesítés.⁶ A pesti városi tanács – az iskolai bizottság elnöki posztját betöltő Eötvös József indítványára – 1860. október 2-án kimondta, hogy az iskola tanítási és érintkezési nyelve kizárólag a magyar nyelv legyen.

Az 1861-től magyar nyelvűvé vált intézmény élére Neß Ferencet nevezték ki igazgatónak. A szepiíróként, nyelvészként, pedagógusként és a tanügyi igazgatásban is komoly érdemeket és pozíciókat magáénak tudó Neß, miután sikeresen levezényelte a rendkívül feszült, a diákok közt sokszor verekedésbe is torkolló német–magyar váltás első éveit, közel három évtizeden keresztül magas színvonalon vezette az iskolát. Neß hosszú igazgatósága alatt a Reáltanoda népszerűsége, presztízse is egyre nőtt. Az új vezetés pedagógiai szemléletének középpontjában az „értelem- és észfejlesztő tanmódszerek” álltak. A tanári értekezletek jegyzőkönyvei és az értesítőkben olvasható, tanárok által írt pedagógiai értekezések tanúsága szerint az iskola elvetette a „holt betűk bemagoltatását”; ehelyett – mai szakterminológiával élve – készség- és képességfejlesztésre törekedett. A pedagógiai munka sikerének egyik kézzelfogható bizonyítéka az iskolában végzett, ma is ismert tehetségek névsora. (A Reáltanoda és az épületben működő iparrajziskola technikai jellegű szakiskolák voltak, így nem véletlen, hogy itt tanult a 19. század második felének csaknem összes jelentős magyar építésze.⁷) A pedagógiai reformok bevezetése mel-

⁶ 1859 júniusában az uralkodó az iskolafenntartók jogkörébe utalta át a középiskolák tanítási nyelvének meghatározását, egy 1860. szeptember 17-i rendelet pedig kimondta, hogy a német nyelv mindössze egyike az iskolai tantárgyaknak. Mészáros István (1988): *Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája. 1996–1948.* (Általánosan képző középiskolák), Budapest. 83–84.

⁷ A pesti főreal diákja volt többek között Alpar Ignác, Baumgarten Sándor, Fellner Sán-

lett a provizórium és a dualizmus korában a vezetés fontos törekvése volt, hogy az iskolát ne csak magyar nyelvű, hanem „magyar szellemű” intézménnyé alakítsák. Ennek jegyében nemcsak magyar nyelvtant és irodalmat, magyar történelmet és földrajzot kezdtek tanítani, hanem az iskolai könyvtár magyar nyelvű állományának e célra válogatott művekkel való fejlesztését is fontosnak tekintették. A könyvtár ügyét Neő igazgató személyesen és rendkívül aktívan képviselte.

Az iskola életében jelentős változás következett be 1875-ben, amikor a hatalmas osztálylétszámokkal működő reáliskola nyolcosztályossá vált. A váltást a tanári kar szakmai igényein túl a Trefort Ágoston nevével fémjelzett középfokú oktatást szabályozó törvény indokolta. A középiskolák egységesítését célzó jogszabály értelmében tanterveikben már nemcsak a gimnáziumoknak, hanem a reáltanodáknak is hangsúlyt kellett helyezni a bölcsészettudományokra, az általános műveltség átadására. A Reáltanoda tehát teljeskörű érettségi vizsgát adó intézménnyé alakult. (Az érettségi a korban a fiúk számára belépő volt bármely egyetemre.) Ez a változás ugyancsak tetten érhető a könyvtár állománygyarapításának abban a gyakorlatában, hogy a szakkönyvek mellett egyre nagyobb számban szereztek be szépirodalmat és az általános műveltség megszerzését segítő egyéb alapmunkákat.

Az első világháború eseményei meghatározták az iskola életét is. 1914 nyarán és kora őszén a Reáltanoda a háborúba induló katonák egyik lakotanyája volt, de nemcsak számukra biztosított átmeneti szállást a belvárosi épület, hanem a Szabó Ervin által vezetett városi könyvtár is az iskola épületében kapott meglehetősen nagy területet. (1914-től 1930-ig az iskola Károlyi-kert felőli frontjának földszinti részlegét és csaknem a teljes első emeletet a mai Fővárosi Szabó Ervin könyvtár elődje foglalta el.)

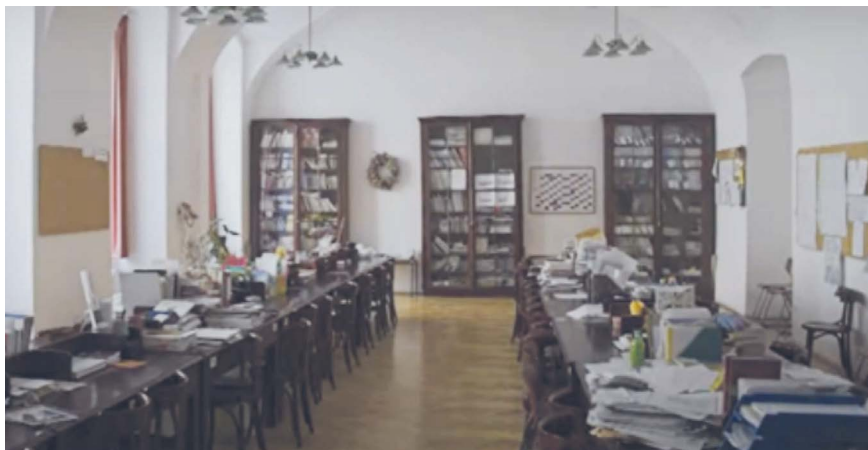
---

dor, Freund Vilmos, Gerlőczy Gedeon, Gerster Kálmán, Giergl Kálmán, Györgyi Dénes, Kauser József, Lajta Béla, Lechner Ödön, Pecz Samu, Quittner Zsigmond, Rimánóczy Gyula, Róth Miksa, Schulek Frigyes, Steindl Imre, Sterk Izidor, Wellisch Alfréd és Zrumeczky Dezső. Emléküket a mai iskolaépületben a 2019-ben állított Építészek emléktáblája őrzí.

1. kép. A Fővárosi Könyvtár olvasóterme a Reáltanoda első emeletén.

(Forrás: Készítette: Erdélyi Mór. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – Budapest Gyűjtemény. <https://gallery.hungaricana.hu/hu/BudapestGyujtemeny/1047519/?list=eyJmaWx0ZXJzIjog-eyJTT1VSQ0UiOiBbIktUX0ZTWkVLIi19LCAicXVlcnkiOiAia1x1MDBmNm55dnRcd-TAzwZTFyIn0> (letöltés dátuma: 2022. 08. 14.).

2. kép. A mai tanári szoba ugyanabban a térben.

(Forrás: A kép az Iskola épületéről készített kisfilm egyik képkockája. Készítette: Sütő Attila és Rozslyai Miklós. A film az alábbi linken érhető el: <https://www.ejg.hu/iskolabejaras/> (letöltés dátuma: 2022. 12. 29.).)

Így történhetett, hogy 1914 őszén a tornaórákat szabadtéren tartották, ugyanis a könyvtár október közepéig a tornatermekben tárolta a katonáknak a frontra szánt olvasmányokat. A világégés után az iskola életében is új fejezet kezdődött.

A könyvtár története (1855-1918)

Az állomány megalapozásának időszaka (1855-1861)

A pesti reáliskola alapításáról 1854 novemberében megjelent hirdetmény szerint az intézménybe azok, az elemi iskola harmadik évfolyamát sikeresen elvégző tanulók jelentkezhetnek, akik befizették a „beírási díjat” (2 forint), az egész évi tandíjat (10 forint) és a könyvtáralapításra szánt 1 forintot.⁸ Az első tanévben a 192 beiratkozott diák által befizetett 192 forint jelenthette az iskolai könyvbeszerzést először lehetővé tevő anyagi alapot.⁹ (Ez jónéhány kötet vásárlására elegendő volt. 1854-ben 1 forintért lehetett megvenni Arany *Toldijának* friss kiadását, az ebben az évben induló, Pákh Albert és Jókai Mór által szerkesztett *Vasárnapi Újság* éves előfizetési díja pedig 4 forint volt.¹⁰) A befolyó összeget feltehetőleg annak az első évben beszerzett 150, főként német nyelvű kötetnek a beszerzésére költötték, amelyről az egyik iskolatörténeti írás egy elejtett bejegyzéséből értesülünk: „Az intézet felszerelése, könyvtára (150 kötet) [1855-ben] még nagyon szegényes.”¹¹ Az első hat tanév német, illetve magyar-német nyelvű iskolai értesítőiből kitetszik, hogy a beiratkozási díjnak a következő években is külön tétele volt a könyvtári hozzájárulás, így a könyvtári beszerzést tulajdonképpen maguk a beiratkozott diákok finanszírozták. A tandíj és a hozzájárulási költség fizetése azt a korszakban általánosnak tekinthető szemléletet tükrözi, amely szerint az iskola az alapvető oktatási és nevelési feladatain túl anyagi hozzájárulás ellenében különszolgáltatásokat is nyújt.¹²

⁸ Az eredeti, német nyelvű felhívás szövege megengedte, hogy a könyvtáralapításra szánt támogatást két részletben, félév elején fizessék be a diákok: „Das Einschreiben der Schüler findet am 27-ten, 28-ten und 29-ten November in den Lehrsalen der Realschule [...] und haben die Betreffenden an Einschreibebgebühr 2 ft. Cmz., auserdem an Schulgeld 10 ft Cmz. und 1 ft. Cmz. als Beitrag zur Gründung einer Schulbibliothek zu entrichten, welche letzteren Betrage in zwei Raten, im 1-ten Monate jedes Semesters eingezahlt werden müssen.”

<https://www.ejg.hu/iskolatortenet/alapitas-nemet-realiskola/Iskolatortenet> (letöltés dátuma: 2022. 08. 11.).

⁹ Jobbágy Károly (1979): Iskolánk könyvtárának története 1854–1978. In: Habuda Miklósné (szerk.): *A 125 éves Eötvös József Gimnázium emlékkönyve 1854/55–1978/79*. Budapest. 63–77.

¹⁰ Jobbágy Károly: i. m. 64.

¹¹ Dr. Vörös István (1933): Adalékok 78 éves reáliskolánk történetéhez. In: Dr. Erődi Kálmán (szerk.): *A budapesti IV. kerületi községi Eötvös József-reáliskola értesítője az 1932–33. iskolaévről*. Budapest. 5.

¹² Az 1858/1859-es tanév értesítőjéből származó szabályozás értelmében a tandíjon és a könyvtári hozzájárulást is tartalmazó beiratkozási díjon felül bizonyos fakultatív tanórak díjkötelesek voltak: „Tandíjul félvévenkint 5 fr. 25. kr. o. é., beiratási és könyvtári pénzü mindkét félévre 3 fr. 15. kr. o. é., énektanításért egész évre 50 kr. o. é. fizetendő; kik francia nyelvben, vagy testgyakorlatban oktatást kívánnak venni, amazért félvéven-

Az iskola fennállásának első éveiben vásárolt dokumentumok összességét könyvtárszakmai szempontból nem nevezhetjük még gyűjteménynek, könyvtárnak, hiszen nincs arra vonatkozó adatunk, hogy az iskola vezetősége tervszerűen foglalkozott volna a dokumentumok gyarapításával, feltárásával, rendezésével. (Az első évek értesítői nem tesznek említést könyvtárért felelős tanárról sem.) Ebből az időszakból nem maradt fenn a könyvtár teljes állományát felölelő katalógus vagy ahhoz hasonló rendszerező összeírás. Az állomány gyarapodásáról csupán az egyes tanévek végén megjelenő évkönyvek adnak tájékoztatást. *A tanszerek gyarapodása* című fejezet évről évre listázza az adott évben ajándékba kapott, illetve megvásárolt könyvtári dokumentumokat. Ezek a listák általában csak a könyvek szerzőjét és címét tüntetik fel, könyvészeti leírást elvéve adnak. Az (1. sz. mellékletben) egymás után bemutatott listák részletei azt az 1861-ig fennálló gyakorlatot is szemléltetik, hogy a bilingvis értesítők német és magyar része más-más újonnan beszerzett dokumentumokat sorol fel. A (2. sz. melléklet) bemutatja, hogy az iskolai értesítők a Reáltanoda kiemelt támogatóit sorra vevő „A tanoda jótevői” című fejezetében elszórtan ugyancsak találunk könyvadományokról szóló információkat. (Az évről évre megjelenő listák egyes elemeinek csoportosítása, a könyvek feltárása lehetőséget kínálna az iskola korabeli pedagógiai szellemiségének, szaktárgyi koncepcióinak mélyebb megismerésére. Ez a filológiai kutatómunka azonban meghaladja jelen dolgozat kereteit.)

Bár nem tartozik szorosan a tárgyunkhoz, érdemes megemlíteni, hogy a könyvtár fejlesztésén kívül ezekben az években az iskola egyéb gyűjteményeit is nagy erővel bővítették. Az évenkénti iskolai értesítőkben szerepel egy többszáz tételből álló lajstrom, amely a vegytani, a természettani, a természetrajzi, a fizikai, a géptani, a geometriai, illetve a szabadkézrajzi gyűjtemények új szerzeményeit veszi sorra. A szertáraknak adományozott tárgyak és könyvek terjedelmes és sokszínű listái leképezik a korabeli középiskola anyagi és szellemi kultúráját döntően meghatározó tárgy környezetet.¹³ A Reáltanoda tehát kezdetektől rendelke-

---

kint 2 fr. 10 kr., emezért 1 fr. 50 krt. o. é. fizetnek. Magántanulók vizsgálati díja egy-egy félévre 6 fr. 30 kr o. é.” *Sechstes Programm der städtischen öffentlichen Oberrealschule in Pest. Am Schlusse des Studienjahres 1859/60.* (1860): Pest 100.

¹³ A több ezer változatos rendeltetésű tárgy között szerepel például gőzgép-modell, félgömb- és falitérképek, vízkohó, jégképző, egy „hévnedmérő”, egy „érzeny-emeltyű”, egy gömbmérő, egy „tekercsrugonymérleg”, „egy úrtani készülék Toricelli szerint”, hévmérő, kitömött fiatal jegesmedve, leopárd és kenguru, számarcsontváz, egy juh összetett gyomra. (A nyelvújítás kémiai, fizikai szakszavai a reformkortól egészen a 20. század elejéig tartották magukat a tankönyvekben, szaknyelvben – ezt kívántam jelezni az eredeti szóhasználat megtartásával.) Az iskola épületének történetéről írt könyvében Hegedűs Katalin régi felvételekkel is bemutatja a zsúfolt szertárak gazdagságát, és felhívja a figyelmet arra, hogy a Reáltanoda rajzszeretára a klasszikus szobrok életnagyságú gipszöntvény-másolatainak kivételes sokaságával is rendelkezett. Hegedűs Katalin (2006): *A 150 éves Eötvös József Gimnázium története. Az iskolaépület története.* Budapest.

zett a gyűjtemények mindhárom alapformájával: a szertárakba az olykor szakmúzeumokba illő, értékes tárgyak sokasága került, az iskolai levéltárba és könyvtárba pedig – amint a következő fejezetekben részletesebben kifejtem – egyre több, akár jelentős értéket is képviselő dokumentum érkezett.

Az állomány gyarapításának tudatos és intenzív időszaka (1861–1889)

Az iskola 1861-es magyar nyelvűvé válásának és még inkább az iskolai könyvtár ügyének elkötelezett Neő Ferenc igazgató kezdeményező magatartásának hatására az 1860-as évektől kezdődő három évtizedben – a dokumentumok számát és a magyar nyelvű könyvek arányát is tekintve – a könyvtári gyűjtemény látványos gyarapodása következett be. Ez a dokumentumbeszerzésre koncentráló korszak teremtette meg az iskola muzeális darabokban is bővelkedő könyvgyűjteményét.¹⁴

Az iskola első hat tanévében a tanítási nyelv, illetve a hivatalos és társadalmi érintkezési nyelv is a német volt, így természetes, hogy a könyvtár is elsődlegesen német nyelvű szakirodalmat gyűjtött. Az 1861-től 1889-es haláláig az iskolát vezető Neő Ferenc jelentős stratégiai lépésének tartotta a könyvtár magyar könyvekkel való feltöltését. Erre utal az az adományozásra felszólító felhívása, amelyet rögtön első kinevezett igazgatói évében több hírlapban közzétett, valamint levélként is eljuttatott a korszak tudományos és kulturális életét meghatározó intézményeihez és befolyásos magánszemélyeihez. Neő tehát a vásárlás mellett az állománygyarapítás másik alapvető módjára, az adományozásra alapozta a beszerzési stratégiáját. Jótékonykodásra sarkalló érvelésében a hazafiasság és nagylelkűség erényeinek gyakorlására buzdít, ugyanakkor pontosan körülírja azt is, hogy mire lenne szüksége a könyvtárnak: „multhatatlan szükségesnek tartom, hogy a most már magyar tannyelvű főreáltanoda tekintélyesebb magyar könyvtárral is bírjon, mely, ha egyenlő számra nem bír emelkedni, legalább némileg ellensúlyozza a német könyvtárt [...] Ez okból – a t[ekintete]s. városi tanács is helyeselvén ebbeli szándékomat – bátorkodom a magyar irodalom és tudomány férfainak és a kiadónak hazafiságára s nagylelkűségére hivatkozni. Ne sajnálják önök, tisztelt hazámfiai, idevágó újabb munkáik egy-egy példányával megajándékozni magyar könyvtárunkat; sőt ha régibb szerzeményeik- és kiadványaikból találkozónék egy-egy rendelkezhető példány, a legnagyobb köszönettel fogadnók azt is.”¹⁵

¹⁴ A könyvtár állományába feltehetően ebben az „adakozó” néhány évtizedben került be jónéhány muzeális értékű dokumentum: 7 db 16. századi, 6 db 17. századi, 55 db. 18. századi könyv (köztük 15 magyar nyelvű). Jobbágy Károly: i. m. 69.

¹⁵ A felhívás teljes szövegét Neő egy, a könyvtár helyzetét ismertető hosszabb cikkének részleteként közölte az 1862-es iskolai értesítőben is. *A Pest-városi nyilvános Főreál-*

1862-ben az iskolai könyvtár 1624 kötetel rendelkezett, ebből 1212 könyv német, 412 magyar nyelvű volt.¹⁶ Neÿ megítélése szerint a könyvek közt ekkor még nemcsak számbeli, hanem minőségbeli fölényben voltak a német nyelvűek, ugyanis míg a német nyelvű dokumentumok tekintélyes, korszerű szakirodalmi kötetek, a magyar nyelvű könyvek javarészt egyszerű tankönyvek, rövid kivonatok voltak. Az igazgatói felhívásból kiderül, hogy a könyvtár „a szorgalmas tanulók számára egyszerűsre mind kölcsön-könyvtárul is szolgál”. A mai iskolai könyvtárakban természetes, hogy az iskola tanulói kölcsönözhetnek, az 1860-as években azonban a Reáltanoda könyvtárát elsősorban tanári használatra fejlesztették. (Erre utal, hogy könyvtárszoba híján a könyveket az iskola területén szétszórta, a különféle szakos tanári szobákban tárolták.) A diákok könyvtárhasználata feltehetően csak az 1880-as évektől vált szabályozottá, amikor a tanári könyvtár mellett egy ifjúsági könyvtár is működni kezdett az iskolában.

Neÿ nagyhatású felhívása hosszútávon, több évtizedre teremtett olyan adományozási hagyományt, amelynek következményeképpen testületek (a Magyar Tudományos Akadémia, a Helytartótanács, Pest város tanácsa, a Földtani Intézet stb.) és évente több tucat magánszemély ajánlotta fel saját magánkönyvtárának darabjait a könyvtár számára. Ha áttekintjük az 1860-as, 70-es évek értesítőit, a számos tudós tanár és tudóssá lett diák mellett olyan adakozók neveivel is találkozunk, akiket máig a magyar művelődés- és tudománytörténet jeles alakjaiként tart számon a kulturális emlékezet. Könyvadomány érkezett például számos főpaptól, Heckenast Gusztáv, Ráth Mór és Lampel Róbert, Emich Gusztáv könyvkiadóktól és különféle tudományterületek kiemelkedő nagyságaitól, Jedlik Ányostól, Greguss Ágosttól, Rómer Flóristól stb. Nem alaptalan tehát a később keletkezett iskolatörténeti munkáknak az a megfogalmazása, hogy az adományozók egy részére mint az iskolai könyvtár alapítóira hivatkoznak. Heckenast Gusztáv például 236 kötetel támogatta a könyvtárat, Neÿ Ferenc özvegyétől pedig a fővárosi tanács 600 forintért megvásárolta és az iskolának adományozta az egykori igazgató 2712 kötetből álló teljes könyvtárát.¹⁷ (Az özvegy kérésére a könyvtárat egyben kellett volna megtartani az iskolai könyvtár külön algyűjteményeként, de a 20. század két nagy könyvselejtezése, könyvtárköltöztetése következtében a Neÿ-gyűjtemény önálló kezelése megszűnt.)

---

tanoda nyolczadik tudósítvány az 1861/62-ik tanév végén. Neÿ Ferenc (szerk.): (1862): Pest. 21–23.

¹⁶ A könyvek szakonkénti és nyelvi (német/magyar) megoszlása: történelem, földrajz (251/26); mennyiségtan (107/28); természettan (74/10); természetrajz (141/8); nyelvészet, szépirodalom (317/116); ifjúsági irodalom (95/69). Lásd: Jobbágy Károly: i. m. 66.

¹⁷ Benedek György (1966): Gondolatok a könyvtárban. *Eötvös Diák*, 2–3. sz. 8.

Nej könyvtárfejlesztő tevékenysége nem merült ki a gyarapító munkában. Az állomány rendszerezésére, megóvására irányuló tettnek minősül, hogy az igazgató kinevezte a könyvtár külön-külön szaktanárikban elhelyezett gyűjteményeinek felelőseit az iskola tanárai közül, ő maga pedig vállalta a könyvtár egyéb részeinek felügyeletét. A „szaki külön könyvtárak őrei” között évtizedekig szerepelt két nagyhírű tudós tanár is, ami a könyvtári munka magas presztízséről árulkodik. (Kondor Gusztáv reáltanodai tanári állása mellett csillagászként is tudományos karriert futott be, Preysz Móric fizikusnak pedig többek között a gázvilágítás bevezetését köszönhette Pest városa.)

Az iskolai könyvtár külön gyűjteményként kezelte az iskolai levéltárnak tekinthető iratgyűjteményt is, amelyben a hivatalos dokumentumok között helyet kaptak a könyv- és folyóirat-beszerzésekkel kapcsolatos levelezések is. Ennek a gyűjteménynek egy becses darabját, Arany János Nejnek írt rövid levelét szó szerint idézi az egyik iskolatörténeti összefoglaló (lásd: 3. melléklet). A levélből nemcsak az derül ki, hogy az iskola előfizetett a legfrissebb szépirodalmi folyóiratokra (köztük Arany *Koszorú* című lapjára), hanem kiemeli az iskolának az adományozás kapcsán már érintőlegesen bemutatott sajátosságát: az igazgató és a korabeli vezető értelmiség és művészvilág közti szoros kapcsolatot.

Az adományozás mellett a könyvtárnak vásárlásra a további években is alkalmá nyílt, bár a rendelkezésre álló költségvetés egyre karcsúbb lett. A nyolcosztályossá alakulás utáni évtől (1876-tól) a fővárosi tanács megszüntette azt a gyakorlatot, hogy az iskola számára szabadon felhasználható keretként rendelkezésre bocsátja a beíratási költség egészét, azonkívül korlátozta és szigorúan felügyelte a szertárak felszerelésére fordítható költség felhasználását.

Az általunk tárgyalt korszakban minden középfokú oktatási intézmény, így a Reáltanoda is, csak jóváhagyott tankönyveket használhattott. Az egyes évfolyamok tankönyveiről a tanárok speciális értekezleteken (ügynevezett „tankönyvi tanácskozmányokon”) döntöttek. Ezek az értekezletek nyilvános viták voltak, amelyen először a kezdeményező fél méltatta az általa ajánlott tankönyvet, majd a szakmai véleményezés után a tantestület egésze közösen döntött a tankönyvválasztásról. A Reáltanoda közelében található néhány belvárosi könyvkereskedés kész tankönyvcsomagokra szakosodott, így a diákok minden tankönyvet és segédeszközt egy helyen megvásárolhattak. ([A 4. sz. mellékletben] egy olyan hirdetés látható, amely kifejezetten a Reáltanoda képével, az iskola diákjainak címezte a reklámját.) Az iskolai könyvtárban ugyanakkor máig jónéhány korabeli tankönyvet, nagy példányszámban megvásárolt kötelező olvasmányt találunk, így feltételezhetjük, hogy ha a könyvtárnak nem is volt tankönyvellátó feladatköre, ügyelt arra, hogy a hétköznapiokban használt könyveket minden diák számára elérhetővé tegye. (Erre

utal a Segély-Egyesület léte is, amelynek fő feladata a szegénysorsú diákok támogatása volt; ezen belül a támogatás egyik formája a tankönyv-kölcsönzés.¹⁸⁾

A könyvtár katalogizálása, az állomány feltárása, rendszerezése (1889–1896)

A vásárlásokból és adományozásokból évtizedeken keresztül felhalmozódó nagyszámú, nagyértékű könyvek rendszerezésére, a szűkebb értelemben vett könyvtárrá válásra az 1890-es években, Báthory Nándor igazgatósága idején került sor. Báthory egy intézeti könyvtárost bízott meg a teljes könyvállomány gondozásával. Az első intézeti könyvtáros, a szaktárgyi felelős „könyvtár-örök” kvázi főnöke Feichtinger Győző, az iskola tanára volt, aki ebbéli minőségében, szaktárgyainak tanítása mellett, bele is vágott a selejtező és leltározó-katalogizáló munkába. A nyilvántartás elkészítését nehezítette, hogy az iskolai könyvgyűjtemény fizikai elhelyezését tekintve is tizenöt csoportra volt osztva. A könyvekhez való hozzáférés, az állományban való keresés a könyvek nagy száma és rendezetlensége miatt ekkor már olyan problematikus volt, hogy a könyvtárat két évre (1893 és 1895 között) bezárták. Ebben az időszakban teljesítette ki Berkes Imre, az új intézeti könyvtáros, elődje munkáját. Berkes nemcsak a könyvtár teljes katalógusát készítette el, és adta ki két részletben nyomtatásban az 1896-os és 1897-es évkönyv mellékleteként, hanem az egyesített állományt új helyen, önálló könyvtárszobában felsorakoztató tanári könyvtár használati szabályzatát is (5. sz. melléklet). A szabályzatból kiderül, hogy a könyvtár nem az iskolai könyvtárakra jellemző zárt formában, hanem a korlátozottan nyitott kölcsönkönyvtárak modellje szerint működött. A „tanügy terén működő férfúúk” ugyanis bármely budapesti iskolában is tanítottak, letéti díj ellenében kölcsönkönyvtárként használhatták a Reáltanoda tanári könyvtárát.

Berkes katalogizálási stratégiájáról és munkamódszeréről részletesen beszámol egy terjedelmes tanulmányban, amely egyben az iskolai könyvtár történetének első összefoglalása is. Az intézeti könyvtáros ismerteti az előző évtizedek könyvtári nyilvántartásának erőnyeit és gyengeségeit, a katalóguskészítés nehézségeit. Áttekintéséből az is kiderül, hogy az 1870-es években már készült egy könyvtári leltár, de annak hiányosságai miatt ez az összeírás kiegészítésre szorul, illetve alig vagy egyáltalán nem használható.¹⁹⁾

¹⁸⁾ Márkusné Ihász Sarolta (1996): *Egy híres iskola patinás könyvtára: A budapesti Eötvös József Gimnázium könyvtárának története*. Gépirat. 4.

¹⁹⁾ „E katalógusokba – eltekintve a címek néha lakonikus rövidségétől – a műveknek sem alakja, sem terjedelme, sem a beszerzés ideje, sem annak módja, sőt legtöbb esetben a művek értéke sincsen bejegyezve. A másik, mely az 1885-ik évi országos kiállításra

Berkes az állományról új cédulakatalógust készített (ő „jegykatalógus”-nak nevezi). Összefoglaló tanulmányában az egyes katalóguscédulák felépítését, a könyvleírás szempontjait is ismerteti,²⁰ valamint rögzíti a könyvek általa bevezetett újféle szakmai csoportosítását is. Berkes az állományt 9 főosztályra és 16 alosztályra osztotta.²¹

A könyvtár 1896-os statisztikája a könyvtártörténet első szakaszának szimbolikus zárópontja. Négy évtized kellett ahhoz, hogy az iskolaalapítás első könyvbeszerzéseitől az immár 16 268 darabos²² tanári könyvtár önálló teremben, rendszerezetten, a használhatóságot és kereshetőséget biztosító katalógussal kiegészítve szolgálja ki az intézmény magas színvonalú pedagógiai munkáját.

A diákok könyvtári jelenlétéről, könyvtárhasználati szokásairól csupán elszórt adatok alapján tudunk töredékes képet kialakítani. A már említett, 1883-ban alapított ifjúsági könyvtár, amely a tekintélyes, önálló termet kapott tanári gyűjteménytől térben is elkülönülten működött, az iskolai önképzőkör (hivatalos nevén: Ifjúsági Olvasókör) és egy megbízott tanár felügyelete alatt állt. Az önképzőkör tagbevételeit könyvvásár-

---

készült s ott ki is volt állítva, az előbbinek minden hibájával bír s nem egyéb mint annak egy kötetbe foglalt másolata.” Berkes Imre (1895): A budapesti fő- és székvárosi IV. ker. közs. főreáliskola tanári könyvtárának címjegyzéke (1854–1895). Előszó. In: *Budapest fő- és székvárosi IV. kerületi (belvárosi) községi nyilvános Főreáliskola negyvenkettedik értesítője az 1895–96. tanév végén*. Báthory Nándor (szerk.): Budapest. 12.

²⁰ „Első föladatomnak tartottam a csoportokra osztott és elrendezett könyvekről tüzetes és pontos jegykatalógust készíteni és a régi katalógus hiányain oly módon segíteni, hogy az összeirt műveknek értékét részben az igazgatói irattárban megtalálható számlák alapján, részben Petrik Bibliographiája s Kalauza s egyes kiváló magyar s külföldi antiquarius szakjegyzékei nyomán meghatároztam. Minden egyes könyv a megfelelő csoport betűjével s helyzeti számmal van ellátva. A jegykatalógus alapján állíttatott egybe a tanári könyvtár leltára, melybe minden könyv, a mely az intézet keletkezésétől az 1894-ik év végéig a könyvtár részére szereztetett, lehetőleg teljes címével van bejegyezve. E leltár egyszersmind szakjegyzék is, a hol az egyes szakokon belül a munkák eredeti szerzőik vagy kiadóik neve szerint betűrendben vannak felsorolva.” Berkes Imre: i. m. 6.

²¹ A csoportokról és a könyvek számáról ez az összefoglalás tájékoztat: Magyar nyelv és irodalom; 349 művel, 659 kötet- és 53 füzetvel, 574 darabban. Német nyelv és irodalom: 241 művel, 486 kötet- és 24 füzetvel, 380 darabban. Francia és egyéb nyelv és irodalom-. 267 művel, 468 kötet- és 19 füzetvel, 381 darabban. Történelem és segéd tudományok-. 421 művel, 697 kötet- és 53 füzetvel, 662 darabban. Földrajz és segéd tudományok: 252 művel, 314 kötet- és 65 füzetvel, 372 darabban. Matematika. Geometria. Géptan. Technológia. Építészet: 457 művel, 512 kötet- 102 füzetvel, 559 darabban. Physika: 210 művel, 213 kötet- és 27 füzetvel, 240 darabban. Chemia. Chemiai technológia: 240 művel, 262 kötet- és 42 füzetvel, 310 darabban. Természettudományok. Anthropológia: 291 művel, 325 kötet- és 97 füzetvel, 424 darabban. Berkes Imre: i. m. 13.

²² A statisztikából kiderül, hogy ez a darabszám 4793 művet, 8629 kötetet, 5888 füzetet takar. Uo. 13.

lásra fordították.²³ Az ifjúsági könyvtár bővülő állományáról ugyancsak az évkönyvek nyújtanak tájékoztatást. Az olvasókör célkitűzéseiről a következőt olvashatjuk egy iskolatörténeti munkában: „Az olvasókör célul tűzte volt különösen az iskolának zsenge ifjúságát (I-IV. osztály) a rossz könyvek káros befolyásától megóvni, lélekemelő olvasmányok nyújtása által kedélyét nemesíteni, és ismereteit gyarapítani.”²⁴

Az ifjúsági irodalom olvastatása mellett a tanulók öntevékenységének kérdésköre is a századforduló pedagógiai szaklapjainak egyik favorizált témája. A Reáltanodában tanító Kemény Ferenc egy, a diákönkormányzatiság jelentőségét taglaló cikkében mintegy mellékesen, egy felsorolásban az ifjúsági könyvtár kezelését magától értetődően sorolja a korszak alapértelmezett diáktevékenységei közé: „Az iskolai életben számtalan kisebb alkalom kínálkozik a tanulók öntevékenységének érvényesítésére. Már eddig is minden külön szabályzat vagy reform nélkül rendszeren egy-egy tanuló van megbízva a tábla, szivacs és kréta rendben tartásával, a szellőztetéssel, az ifjúsági könyvtárak kezelésével stb. stb.”²⁵ A cikkreszlet és az értesítők könyvrajstromai alapján joggal feltételezhetjük, hogy a Reáltanodában a századfordulót követő évtizedekben a diákság számára olyan természetes volt a könyvtári önkéntes munka, az állomány karbantartása, a vételezett és elveszett dokumentumok jegyzőkönyvezése, akár csak az óra előtti táblatörlés. (A könyvtári önkéntes munka ma is divatba jött jónéhány iskolában, hiszen a 21. század korszerű pedagógiai szemlélete is a diákok egyre nagyobb felelősségvállalását, gyakorlati készségeinek fejlesztését célozza.)

Az első világháború előestéjére tehát az 1855-től lassan fejlesztett könyvtárnak nemcsak az állománya lett jelentős méretű (1914-ben az értesítő statisztikája szerint a tanári könyvtár 5617 művet, 11 281 kötetet tartalmazott), hanem minden értelemben könyvtárrá változott: tervszerűen gyarapított, rendezett, feltárt (katalogizált) és használatra szánt gyűjteménnyé, amelyben a könyv, a könyvtáros és az olvasó valódi egységet alkotott.

²³ A befolyt tagsági díjakból a Harrach József magyar–német szakos tanár által alapított olvasókör 260 Ft értékben vásárolt könyveket. Patkósné Tóth Zsuzsa (2009): Az Eötvös Gimnázium könyvtára. *Könyv és Nevelés*, 11. évf. 2. sz. 16.

²⁴ Kemény Ferencet idézi: Jobbágy Károly: i. m. 70.

²⁵ Kemény Ferenc (1913): A tanulók öntevékenysége és önkormányzata. *Tanáregyleti Közlöny*, 46. sz. 37.

A könyvtár helye az épületben

A mai Reáltanoda utcában álló Hild József-féle háromszintes – akkor még nem teljesen befejezett – iskolaépületet 1857 októberétől használhatta az iskola közössége. Az újonnan épült iskola korszerű berendezéséről a fenntartó városi tanács gondoskodott. A vegytani laboratórium és tornaterem kialakítása és felszereltsége nemzetközi figyelmet is vont magára, a könyvtárnak ugyanakkor az 1890-es évekig (tehát az alapítás után négy évtizeden át!) csak az állománya gyarapodott, önálló helyisége nem volt.²⁶ Az 1860-as, 70-es évtizedekben ugyanis az épületben egyre nagyobb problémát okozott a magas osztálysámokból és -létszámokból következő zsúfoltság, amelynek legfőbb oka az volt, hogy a főreáliskola mellett itt kapott helyet egy elemi iskola és a városi iparrajziskola is. Neÿ Ferenc igazgató, aki kitartóan lobbizott az épületbővítésért, korszerűsítésért, nagyon bízott abban, hogy idővel a Reáltanodában, az épület megfelelő kibővítésével, nemcsak a tanári és az ifjúsági könyvtár, hanem egy korszerű, nyilvános városi könyvtár is helyet kaphat.²⁷

A könyvtár történetének első összefoglalóját író Berkes Imre részletesen beszámol arról a munkáról, amelynek eredményeképpen az iparrajziskola elköltöztetése (1894) után berendezték a Reáltanoda első önálló könyvtárszobáját: „ekkor kapott a tanári könyvtár is épületünknek a Reáltanoda utcára eső részének második emeletén egy háromablakos nagy termet. Az olvasó szoba most is pium desiderium maradt, a melynek létesülését a boldogabb jövőtől várjuk.” (A „boldogabb jövő”, legalábbis a könyvtár tekintetében, csak jóval később, 1971-ben következett be: ekkorra egyesítették az ifjúsági és tanári könyvtár állományát, és kapott olvasótermet is a könyvtár.)

Összegzés: Az iskolai könyvtár korai története és az „Eötvös-szellem” kialakulása

A dolgozat bevezetőjében megfogalmazott hipotézis szerint a mai Eötvös József Gimnázium sajátos történelmi atmoszférája, a benne zajló nevelési-oktatási munka eredményessége nem független az alapítás utáni évtizedek vezetői, tanár- és diákközösségei által kialakított szellemi magatartástól. Ez a feltételezés a könyvtártörténet vizsgálatán keresztül számomra részlegesen bizonyítást nyert. (A kivételes állománnyal és történettel bíró könyvtár múltjának mélyreható feltárása azonban még várat

²⁶ Az eredeti, Hild József-féle tervrajzokon a második emeleten, a mai Reáltanoda utca felé néző fronton helyezkedett volna el a két könyvtárterem. Hegedűs Katalin: i. m. 40.

²⁷ Uo. 75.

magára, több szakdolgozatnyi témát kínálva a jövő kutatóinak. Ebben a rövid ismertetésben mindössze a kutatási irányok kijelölésére, a téma gazdagságának és jelentőségének bemutatására vállalkozhattam.)

Összegzésképpen sorra veszem az egykori és mostani Eötvös-diákok és –tanárok önmeghatározásának azon elemeit, amelyek Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényének világához hasonlóan egy életre meghatározzák az itt megforduló, túlnyomórészt értelmiségi pályán működő eötvösösök szellemi és morális viselkedését, és amelyeknek nyomait a könyvtárszervezés korai éveiben is tetten lehet érn:

- Az Eötvös tanári kara számára a pedagógiai munka az iskola korai és jelenkori korszakában is jócskán túlmutatott az oktatói tevékenységen. Ezt bizonyítják a könyvtárügyön – tanári és vezetői munkájuk mellett is – elkötelezetten dolgozó pedagógusok: a szürke eminenciások munkáját végző intézeti könyvtárosok (kiemelten Feichtinger Győző és Berkes Imre), illetve Neő Ferenc, Bátorhory Nándor igazgatók. A mai tanári karnak is mottója lehetne az egyik 1862-es tanári értekezéslet néhány mondata: „A reáliskola ügye a mi sajátunk, vagyonunk, életünk. Ne méltóztassék ezt csupán anyagi értelemben venni. A reáltanoda ügye oly annyira sajátunk, hogy szellemi vagyonunk, életünket zárja magába. Mi ezen ügynek szenteltük munkásságunkat, nem csupán kenyérkereseti érdekekből, hanem mint a nemzet hű napszámosai, belső meggyőződésből.”²⁸
- Az iskola vezetői és tanárai már az alapítás utáni évtizedekben is felismerték a tanulási környezet meghatározó szerepét, az oktatási segédeszközök fontosságát, a korszerű pedagógiai szemlélet jelentőségét. A könyvtárfejlesztés ügyének felkarolása is erre a felismerésre támaszkodik, hiszen a korban az ismeretközvetítés, az önálló ismeretszerzés legfontosabb fóruma a könyvtár volt.²⁹
- A hagyományőrzés és a modern élet kívánalmainak kettős közvetítése az iskola életében a 19. században és a 21. században is jelen van. Egy mai Eötvös-diák számára természetes, hogy a könyvtárban ugyanúgy belelapozhat egy reformkori folyóiratba, mint egy kortárs ifjúsági regénybe, csakúgy, mint 19. századi reáltanodái

²⁸ A tanári kar véleménye az alreáltanodák célba vett átalakítása ügyében. In: *A Pest-városi nyilvános Főreáltanoda nyolczadik tudósítványa az 1861/62-ik tanév végén*. Neő Ferenc (szerk.): (1862): Pest. 13.

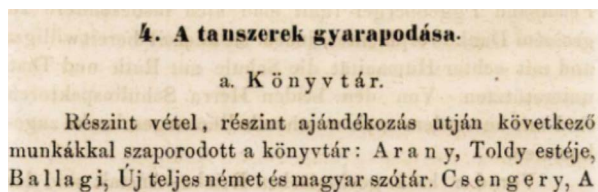
²⁹ A mai iskola alapdokumentumai ezzel összhangban állnak Pl. A Budapest V. Kerületi Eötvös József Gimnázium Pedagógiai Programja és Szervezeti és Működési Szabályzata. <https://www.ejg.hu/wp-content/uploads/SZMSZ2022.pdf> (letöltés dátuma: 2022. 08. 15.).

- elődje, aki kézbe vehette akár Pázmány *Igazságra vezérlő kalauzá-*nak 17. századi eredetijét, illetve a korszak népszerű irodalmát is.³⁰
- Az iskola a kezdetektől szoros kapcsolatot ápolt a kor értelmiségi, politikai és művészeti elitjével, bevonva őket az iskolafejlesztés munkájába. A mai iskolában is jórészt a közép- és felső osztály értelmiségi közegeből érkező diákok tanulnak, a szülők személyesen, illetve kapcsolataikon keresztül sok esetben anyagi, morális és szellemi értelemben is támogatják az intézményt.
  - A fiatalok igényeit figyelembe vevő pedagógia, a nevelő szándék meghatározza a múltbéli és a jelenkori Eötvös-tanárok szemléletét. Az olvasókör hagyománya, a kötelezők mellett az ifjúsági irodalom olvastatásának szokása máig fennmaradt.
  - Az Eötvös-tanárok között a 19. században is számos tudós tanár működött, a mai tanári kar tagjainak egy része is egyetemeken is oktat, illetve művészi, kutatói munkát végez.
  - A Neő Ferenc-féle adományozás hagyománya is tovább élt. Ennek egy látványos példája, hogy 2018-ban az iskola nyilvános közösségi tereiben kiépített könyvespolcrendszeren helyezte el Moss László igazgató úr családi könyvtárának egy részét, amelyet bárki szabadon használhat.

Ezek a tények is magyarázzák azt a hagyományfolytonosságot, amely az iskola szellemi és hétköznapi légkörét jellemzi. Nem túlzás tehát azt állítani, hogy a könyvtár szerves része, egyik alakítóeleme az Eötvös-szellemnek.

1. melléklet³¹

A kétnyelvű iskolai értesítők könyveszerzési listái

³⁰ A könyvtár muzeális értékű köteteit Jobbágy Károly könyvtáros nemcsak tanulmányában listázta, hanem sokat tett azért, hogy a könyvtár megőrizhesse őket. Lásd: Jobbágy Károly: i. m. 70.

³¹ *Sechstes Programm der städtischen öffentlichen Oberrealschulein Pest. Am Schlusse des Studienjahres 1859/60.* (1860): Pest. 64–67.

magyar nép könyve. Czuczor, Hunyady János. Garay összes költeményei egy kötetben. Hunfalvy, Magyar nyelvészet. Kisfaludy, Regék a magyar előidőből. Lonkay, Olvasókönyv. Műszótár, német-magyar (tudományos). Ney, Szívhangok. Toldy, A magyar költészet története. Vörösmarty, Tudományos gyűjtemény. Toldy, A magyar nyelv és irodalom. Szalay, Magyarország története. Akadémiai értesítő mathem. és természettud. Csányi, A számtan elemei. Conlechner, Számtan. Győry: A felsőbb Analysis elemei, I s II füzet, Hradnay, Számolási segéd. Mathematicai pályamunkák. Kiadja a magyar tudós társaság. I. kötet. Nagy (Babage) A természetes számok logaritmái. Spiegler, Ujmódszer. Taubner, Tiszta mennyiségtan I s II kötet. Weiss, A háromél. Vállas, Felsőbb egyenletek I s II füzet. Győry A hangrendszer kiszámításáról, 1858. Hollósy, Könyvnyen érthető alapelvei a természettannak. Jedlik, Természettan elemei. 1850. Lutter A természettan alaprajza. Szabó, Pest-Buda környékének leírása. Sirkhuber, Az elméleti s tapasztalati természettan. Természettudományi Pályamunkák. I II s III. kötet. Nendtwich, Az életműtlen műipari vegytannak alapismeretei. Hanák, A természetrajz elemei. 1853. Kubinyi, A magyarországi mérges növények. Mihálka, Állattan felsőbb gimnáziumok számára. Havas. Utazás német, francia és olaszországban. Soltesz. Rövid népszerű kézműtan.

4. Vermehrung der Lehrmittel.

a. Bibliothek.

Theils durch Kauf, theils durch Geschenke wurde die Bibliothek durch nachfolgende Werke vermehrt: Carriere, Aesthetik, Eschenburg, Handbuch der klassischen Litteratur,

(Geschenk des Herrn Dr. Burghardt), Grimm, deutsche Mythologie, Gabelsberger, Anleitung zur deutschen Redezeichenkunst, Homeri Ilias, Hnógek, christkatholische Liturgik, Koberstein, Grundriss der Geschichte der deutschen Nationalliteratur, Virgili Maronis opera. Zeitschriften: Realschule, Gymnasialzeitschrift, Literarisches Centralblatt.

Biffart, Deutschland, sein Volk und seine Sitten. Cotta Geologische Briefe aus den Alpen. Ehrmann, Völkerkunde, (Geschenk des Herrn Dr. Burghardt). Giesebrecht, Geschichte der deutschen Kaiserzeit, Heeren und Ukert'sche Sammlung von Geschichtswerken. Heunisch, der Erdball und seine Völker (Geschenk des Schülers Leder). Petermann's Zeitschrift, Szalay, Magyarország története, Schmidl, Abriss einer Industrie und Handelsgeographie, Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen.

2. melléklet³²

Részlet az 1860-as értesítő adományozásokat bemutató fejezetéből

3. A tanoda jótévi.

A magas cs. kir. közoktatási ügyéségtől valamint a budai nagyméltóságú helytartóságtól több ízben kapott az intézet ajándék-könyveket.

Pest városa tekint. tanácsa és községtanácsa legbensőbb hálára kötelezett le bennünket az által, hogy az intézetnek valóban nem csekély szükségait ernenyedetlen gondoskodással és nyájas előzékenységgel fődözni kész vala.

A tanügyi előadó városi tanácsnok Egry Ferenc úr valamint a fáradhatlan két tanoda-felügyelő dr. Burghardt Ferenc és Eggenberger Ferdinand urak irányában különösen nagy köszönetre vagyunk lekötelve, kik mindenkor készségesen s valódi emberiség szellemétől áthatva tanácsosál és tetteleg gyámolíták a tanodát, A két tanodai felügyelő úr ezenkívül még becses könyvekkel is ajándékozá meg intézetünket.

A cs. kir. földtani birodalmi-intézet ez évben is ke-

gyes vala nagybecsü évi tudósításait tanodánk számára megküldeni...

Nilius J. rendőri tanácsos ő nagysága ez évben is gazdagítá több ízben könyvtárunkat különböző tartalmú munkákkal.

Dr. Gerenday ur, cs. kir. egyetemi tanár a növény-tani előadásokra megkívántatott élő növényeket szolgáltatott.

Szepessi Ede úr számosabb falonfüggő földképekkel gyarapítá tanszereinket, s több szegény tanulót tankönyvekkel ajándékozott meg.

Cs. kir. esendőrségi őrnagy Zimmermann úr ily című munkát: „Leitfaden zur darstellenden Statistik auf topographischen Karten“ von Unschuld – ajándékozott az intézetnek.

Pesti kereskedő Thoma úr becses növénygyűjteménnyel járult a tanoda gyarapításához.

Pesti kereskedő Harrer úr ásványgyűjteményeinket becses ásványokkal tökéletesíté.

Losonci magánzó Adler úr a vegműhely számára egy csapat készítményt küldött az álny-ipar érzékeltetésére; valamint Melezer G. úr cs. kir. iglói hivatalnok egy csomó készítményt és ásványokat ajándékozott a réz-termelést illetőleg.

A 3-ik osztály növendékei a nemes gr. Széchenyi Istvánnak Gasser bécsi szobrásztól készített mellszobrát ajándékozá az intézetnek; hasonlólag Buda Olivér tanonc, néhány fa-szerkezetet adott az építészeti tanszergyűjtemény számára.

³² *Sechstes Programm der städtischen öffentlichen Oberrealschule in Pest. Am Schlusse des Studienjahres 1859/60.* (1860): Buchdruck'krei Von Emil Müller, Pest. 62.; 64.

3. melléklet³³

Arany János levele Neý Ferenchez

Tekintetes Úr!

Miután szerkesztésére elegendő időt és gondot nem fordíthatok: a Koszorút e félev lejártával meg kell szüntetnem.

E szerint a *pesti fő reáltanoda* részére júl–dec. hónapokra előfizetési felesleget, hat forintot, szerencsém van köszönettel visszaküldeni.

Pest, jun. 1. 1865.

Tisztelettel
Arany János
szerkesztő.

Tek. Neý Ferenc reáltanoda igazg. urnak 6 fr.»²¹

4. melléklet³⁴

Lampel Róbert könyvkereskedő hirdetése a Reáltanoda képével

Jegyzék azon könyvekről,
melyek a pestvárosi főreáltanodában NEY FERENC úr igazgatása alatt
az 1862-63. tanévben beszerzettek.

Kaphatók **LAMPEL RÓBERT** könyvtárusnál,
Budapesten, vaci-utca 13. szám alatt.

I. osztály.	
Décs, magyar nyelvészeti II. kötet	1.-
Lele, általános magyar nyelvészeti I.	1.-
Magyar nyelv és irodalom I. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom II. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom III. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom IV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom V. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom IX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom X. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XX. kötet	1.-

II. osztály.	
Décs, magyar nyelvészeti III. kötet	1.-
Lele, általános magyar nyelvészeti II.	1.-
Magyar nyelv és irodalom II. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom III. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom IV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom V. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom IX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom X. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XX. kötet	1.-

III. osztály.	
Décs, magyar nyelvészeti IV. kötet	1.-
Lele, általános magyar nyelvészeti III.	1.-
Magyar nyelv és irodalom III. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom IV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom V. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom IX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom X. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XX. kötet	1.-

IV. osztály.	
Décs, magyar nyelvészeti V. kötet	1.-
Lele, általános magyar nyelvészeti IV.	1.-
Magyar nyelv és irodalom IV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom V. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom IX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom X. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XX. kötet	1.-

V. osztály.	
Décs, magyar nyelvészeti VI. kötet	1.-
Lele, általános magyar nyelvészeti V.	1.-
Magyar nyelv és irodalom V. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom IX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom X. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XX. kötet	1.-

VI. osztály.	
Décs, magyar nyelvészeti VII. kötet	1.-
Lele, általános magyar nyelvészeti VI.	1.-
Magyar nyelv és irodalom VI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom IX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom X. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XX. kötet	1.-

VII. osztály.	
Décs, magyar nyelvészeti VIII. kötet	1.-
Lele, általános magyar nyelvészeti VII.	1.-
Magyar nyelv és irodalom VII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom VIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom IX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom X. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XX. kötet	1.-

VIII. osztály.	
Décs, magyar nyelvészeti IX. kötet	1.-
Lele, általános magyar nyelvészeti VIII.	1.-
Magyar nyelv és irodalom VIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom IX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom X. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XV. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVI. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XVIII. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XIX. kötet	1.-
Magyar nyelv és irodalom XX. kötet	1.-

Minden tanuló, ki nálunk könyveket vásárol, tanórakereskedőnek kap
Telefon által való megrendelések esetén legnagyobbat pontossággal eszközöltenek.

³³ A levél szövegét közli: Dr. Vörös István: i. m. 9.

³⁴ A kép az iskola honlapján található: <https://www.ejg.hu/iskolatortenet/a-hatosztalyos-magyar-realistkola-idoszaka/> Iskolatörténet [szerző nélkül] (letöltés ideje: 2022. 08. 15.).

5. melléklet³⁵

A budapesti IV. ker. községi főreáliskola tanári könyvtárának használatára vonatkozó szabályok

1. A budapesti IV. ker. községi főreáliskola tanári könyvtárából az intézet minden egyes tanára jogosítva van könyveket kikölcsönözni, sőt kivételes esetben bármely Budapesten lakó s a tanügy terén működő férfiú is igénybe veheti e könyvtárt, de csak a kivett mű értékének megfelelő pénzbiztosíték befizetésének feltétele mellett.

2. Mindenki csak saját nevére és kizárólagos használatára veheti igénybe a könyvtárt. A kivett könyvek másnak nem kölcsönözhetők s netaláni elutazás alkalmával csak előleges bejelentés mellett vihetők el.

3. A kikölcsönző a könyvtár-helyiségben rendelkezésre álló térítvény-bárca illető rovatába sajátkezűleg jegyzi be a mű címét, szerzőjét, jelzetét, elhelyezési és leltári számát, végre saját nevét és a használatba vétel idejét.

4. Tíz kötetnél többet egyszerre kivenni nem lehet.

5. A kikölcsönzött könyveket a kiadás napjától számítva 30 nap múlva mindenki beadni tartozik. Ezen határidő azonban — jelentkezésre — a könyvtáros által meg is hosszabbítható, ha a könyv kivételére időközben senki sem jelentkezett. Kivételt képeznek a fönnebbi határidő alól azok a könyvek, a melyek az egyes szertárakban használatnak s az intézet falai között maradnak.

6. Lexikonok az intézet falai közül ki nem vihetők.

7. A folyó iskolaévi folyóiratok egyes számai 10 napnál hosszabb időre el nem vihetők.

8. Iskolai »Értesítő«-t 10-nél többet egyszerre s 30 napnál hosszabb időre kivenni nem lehet. Ezek azonban nem számítatnak be a kikölcsönözhető könyvek összegébe.

9. Az összes kölcsönvett könyveket, a kivétel idejére való tekintet nélkül, minden iskolaév végén az évfárá tanári értekezletet megelőző héten mindenki beadni tartozik, a minek megtörténtéről a könyvtáros köteles az évfárá értekezleten jelentést tenni.

10. A nagy szünidő tartamára csak az igazgató engedélyével adható ki könyv a könyvtárból.

11. A használatba vett könyvek jókarban tartásáról a kikölcsönző felelős s a netalán előforduló károkat ugyancsak a kikölcsönző tartozik fedezni.

12. A könyvek be- és kiadásának ideje a tanári tanácskozmányi teremben ki-függesztett lapon olvasható.

Kelt Budapesten, 1896. évi február hó 18-án.

Báthory Nándor s k.,
igazgató

Berkes Imre s. k.,
intézeti könyvtáros